

HET PROCES VAN FRAMING: 22/03/2016

BA-eindwerkstuk Media en Cultuur (ME3V15026)

ABSTRACT

Een framing analyse over de aanslag in Brussel op 22 maart 2016. De online verslaggeving van de publieke omroep NOS dient als corpus.

Spetter, E.A.M. (Elise)

Elise Spetter

4156986

Media en Cultuur,
Universiteit Utrecht

Begeleider: Sonja de
Leeuw

Aantal woorden: 7578

Inhoudsopgave

Abstract	2
Inleiding	3
<i>Onderzoeksvragen en relevantie</i>	4
Theoretisch Kader	6
<i>Het Dynamische Karakter van het Proces van Framing</i>	6
<i>Het Statische Karakter van Frames</i>	7
<i>Framing als Metacommunicatie</i>	8
Methode	11
Framing Analyse	13
<i>Framing Devices</i>	13
<i>Reasoning Devices</i>	15
<i>Impliciet Cultureel Fenomeen</i>	18
Conclusie	21
Bibliografie	23
Bijlage 1: Frame Matrix	24
Bijlage 2: Publicaties online verslaggeving NOS	28

Abstract

In dit BA-eindwerkstuk richt ik mij op het proces van framing over de aanslag in Brussel op 22 maart 2016. Het onderzoek richt zich op de online verslaggeving van de NOS, hetgeen 44 online publicaties betreft. Deze verslaggeving zal worden onderzocht aan de hand van een zorgvuldige framing analyse. Bij deze analyse wordt in het bijzonder gelet op nieuwsframes. Allereerst wordt aandacht besteed aan de theoretische veronderstellingen van het concept framing. Aangezien het proces van framing complex is, vereist een zorgvuldige framing analyse onderzoek op meerdere niveaus. Naast de journalist en de ontvanger, spelen ook socioculturele processen een rol. Framing wordt beschouwd als onderdeel van de cultuur. In recent onderzoek naar framing ligt de nadruk vooral op het aantonen van de gevolgen dat framing heeft voor bepaalde media of in specifieke inhoudsgebieden. Hierbij is weinig aandacht voor onderzoek naar framing op meerdere niveaus. Juist hierdoor wil ik framing vanuit een metatheoretisch perspectief onderzoeken. Dit veronderstelt dat framing binnen de bredere context van onderzoek naar mediaproductie moet worden bestudeerd. Ondanks dat, ben ik mij ervan bewust dat een uitgebreide analyse van de gehele socio-culturele context, dan wel het interpretatieproces van de ontvanger, in het kader van mijn bachelor scriptie niet mogelijk is. Om deze reden zal ik mij alleen focussen op de productiekant van het nieuws. Op basis van het “framing model” van Baldwin van Gorp zal geprobeerd worden de gehanteerde frames te ontdekken en deze in breder perspectief te plaatsen.¹

¹ Baldwin van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In,” in *Journal of Communication* 57 (2017), 60-78.

Inleiding

22 maart 2016, een gitzwarte dag voor de inwoners van Brussel. Zij was op die datum het slachtoffer van diverse aanslagen. De verantwoordelijkheid voor deze daden werd diezelfde dag nog opgeëist door de Islamitische Staat. Er was sprake van een terroristische aanslag. De Nederlandse samenleving heeft deze gebeurtenis via verschillende media kunnen volgen. De NOS, als meest representatieve publieke omroep van Nederland, hield ons de gehele dag op de hoogte van ontwikkelingen rondom de aanslag. In totaal heeft de NOS 44 nieuwsberichten gepubliceerd. Bij het lezen hiervan zijn wij ons als ontvangers niet altijd bewust van de toepassing van frames. In het bijzonder bij de representatie van een terroristische aanslag kan het “proces van framing” een belangrijke rol spelen.² De gevolgen van framing voor de ontvanger in relatie tot terrorisme zijn zichtbaar om ons heen: de angst voor terrorisme neemt toe. Om onze bewustwording te verhogen met betrekking tot het proces van framing, acht ik dit onderzoek relevant. Daarnaast wil ik een bijdrage leveren aan het wetenschappelijke debat rondom het concept framing in het algemeen en nieuwsframes in het bijzonder.

Opmerkelijk is dat binnen het wetenschappelijke debat rondom framing de nadruk ligt op de gevolgen van framing in plaats van op het complexe proces waaruit framing bestaat. In mijn ogen is het zeer interessant juist dit proces te onderzoeken om zo het inzicht in de gevolgen van framing te verhogen. Aldus richt ik mij op het productieproces van framing. Deze productiekant zal worden onderzocht aan de hand van het “framing model”, zoals geïntroduceerd door Baldwin van Gorp.³ Van Gorp beschouwt een frame als een “frame package”, welk hij als volgt definieert: “a cluster of logical organized devices that function as an identity kit for a frame.”⁴ Vervolgens noemt hij drie aspecten waaruit een frame package bestaat: “framing devices, reasoning devices and an implicit cultural phenomenon.”⁵ Kort gezegd refereren framing devices aan woordkeuze, reasoning devices aan impliciete en expliciete verklaringen en fungeert een impliciet cultureel fenomeen als centraal thema binnen de nieuwsgeving.⁶

Voordat de analyse zal worden uitgevoerd is het van belang het concept framing te verduidelijken. In mijn definitie van framing maak ik een onderscheid tussen het proces van framing en frames. Dit onderscheid is ook zichtbaar in de tegenstelling dynamisch (proces van framing) versus statisch (frames). Het dynamische karakter van het proces van framing heeft betrekking op de

² Baldwin van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In,” *Journal of Communication* 57 (2007): 64, <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00329.x>.

³ Van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing,” 60-78.

⁴ Van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing,” 64.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

interactie tussen de journalist en de ontvanger, terwijl het statische karakter refereert aan het repertoire van frames in een cultuur. Op dit repertoire wordt aanspraak gemaakt wanneer een bericht wordt geconstrueerd door een journalist of geïnterpreteerd door een ontvanger.⁷

Bovengenoemde toont aan dat de interactie tussen de journalist, de ontvanger en de cultuur de basis vormt voor het proces van framing. Tegelijkertijd maakt dit het proces van framing complex en moeilijk te onderzoeken. Ondanks dat, maakt het “framing model” van Van Gorp het mogelijk dit proces te herleiden tot een hanteerbaar geheel. Zijn aanpak past binnen het sociaal constructionistische paradigma. Dit paradigma impliceert dat framing een onderdeel is van de cultuur, waarbij frames dienen als hulpmiddelen om de wereld te duiden en begrijpen. Hierdoor wordt framing ook wel beschouwd als metacommunicatie, wat inhoudt dat een frame de journalist of ontvanger helpt een (nieuws)bericht binnen een bepaald kader van betekenis te begrijpen. Om deze reden zal een metatheoretisch perspectief centraal staan binnen dit onderzoek.

Onderzoeksvragen en relevantie

Mijn onderzoeksvraag **“Hoe manifesteert het proces van framing zich in de online verslaggeving van de NOS over de aanslag in Brussel op 22 maart 2016?”** beantwoord ik aan de hand van een framing analyse, waarbij de online verslaggeving van de NOS dient als corpus. Hierbij staan onderstaande drie deelvragen centraal:

1. *Van welke “framing devices” is sprake in de online verslaggeving van de NOS over de aanslag in Brussel op 22 maart 2016?*
2. *Van welke “reasoning devices” is sprake in de online verslaggeving van de NOS over de aanslag in Brussel op 22 maart 2016?*
3. *Welk impliciet cultureel fenomeen wordt middels de verschillende devices geconstrueerd?*

Het onderzoek naar framing wordt gekarakteriseerd door theoretische en empirische vaagheid.⁸ Ten eerste bestaat onduidelijkheid over de betekenis van de term “framing”. Dietram A. Scheufele en Baldwin van Gorp halen verschillende auteurs aan die het concept framing definiëren. Scheufele verwijst in zijn artikel onder andere naar Entman die framing definieert als “a scattered conceptualization” en ook naar Brosius en Ept die framing beschouwen als metafoor, waardoor het

⁷ Gitlin op citaat bij Dietram A. Scheufele, “Framing as a Theory of Media Effects,” *Journal of Communication* (Maart 1999): 106.

⁸ Scheufele, “Framing as a Theory of Media Effects,” 103.

concept niet direct bruikbaar is voor het doen van onderzoek.⁹ Ten tweede beschouwen verscheidene auteurs het concept framing als extensie van het concept agendasetting. Als resultaat van deze terminologische en conceptuele inconsistenties, hebben andere studies zonder differentiatie verwezen naar agendasetting, priming en framing.¹⁰ Om deze reden is onderzoek naar framing dat de gevolgen van framing voor bepaalde media of in specifieke inhoudsgebieden aantoont, van beperkt nut voor het veld.

Om de terminologische en conceptuele inconsistentie die rondom het concept van framing bestaat te verminderen, zal onderzoek zich meer moeten richten op een metatheoretisch perspectief van waaruit framing wordt geanalyseerd. Op deze manier wordt framing binnen de bredere context van onderzoek naar mediaproductie onderzocht, waarbij tevens aandacht is voor de theoretische veronderstellingen van het concept. Deze veronderstellingen refereren aan de wisselwerking tussen de verschillende niveaus van framing, die beide op hun eigen manier betekenis construeren.¹¹ Juist in deze wisselwerking schuilt een typisch karakter van framing. Enerzijds verwijst dit karakter naar de journalistieke aanpak van het vormen van nieuws binnen een frame van referentie en passend bij een latente structuur van betekenis. Anderzijds verwijst dit naar het stimuleren van het publiek om deze frames aan te nemen en zodoende de realiteit te beschouwen vanuit hetzelfde perspectief als de journalisten.¹²

Naast onderzoek naar framing in het algemeen, richt ik mij in het bijzonder op nieuwsframes. Nieuwsframes kunnen worden beschouwd als onderdeel van de overkoepelende term mediaframes. In tegenstelling tot mediaframes, die betrekking hebben op alle televisiegenres, hebben nieuwsframes slechts betrekking op het nieuws. "The news frame organizes everyday reality and the news frame is part and parcel of everyday reality... [it] is an essential feature of news."¹³ Nieuwsframes zetten zinloze en niet-herkenbare gebeurtenissen om in een waarneembare gebeurtenis en helpen ons in het geven van betekenis aan de wereld om ons heen.¹⁴ Met een onderzoek naar nieuwsframes en het proces dat hierachter schuilgaat, hoop ik een beter inzicht te verschaffen in de manier waarop nieuwsframes onze perceptie kunnen beïnvloeden.

⁹ Entman en Brosius & Ept op citaat bij Scheufele, "Framing as a Theory of Media Effects," 103.

¹⁰ Scheufele, "Framing as a Theory of Media Effects," 103-104.

¹¹ Idem, 106.

¹² McQuail op citaat bij Baldwin van Gorp, "Where is the Frame?: Victims and Intruders in the Belgian Press Coverage of the Asylum Issue," *European Journal of Communication* (2005): 485, <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00329.x>.

¹³ Tuchman op citaat bij Scheufele, "Framing as a Theory of Media Effects," 106.

¹⁴ Scheufele, "Framing as a Theory of Media Effects," 106.

Theoretisch Kader

De wetenschappelijke discussie over framing en nieuwsframes wordt gekenmerkt door significante veranderingen in paradigma's. De Britse communicatietheoreticus McQuail heeft deze veranderingen opgedeeld in vier paradigma's.¹⁵ In dit onderzoek zal de focus liggen op het paradigma kenmerkend voor de periode vanaf 1980: het sociaal constructionisme.¹⁶ Binnen dit paradigma wordt de interactie tussen de massamedia en de ontvangers onderzocht. Het sociaal constructionisme benadrukt het interactieve proces waarin sociale realiteit wordt geconstrueerd. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de gevolgen van media-inhoud op het publiek, maar ook naar de wisselwerking tussen journalistieke routines en het publiek.¹⁷ Deze sociaal wetenschappelijke oorsprong van framing wordt gezien als een vorm van metacommunicatie. De frame biedt een context waarbinnen het nieuwsbericht kan worden geïnterpreteerd.¹⁸

Het Dynamische Karakter van het Proces van Framing

De wisselwerking tussen journalistieke routines en het publiek zorgt ervoor dat het proces van framing dynamisch van aard is. Binnen dit journalistieke productieproces worden frames geselecteerd en geïnterpreteerd door de journalist. Deze frames zijn afkomstig uit het repertoire van frames dat, onafhankelijk van het individu, bestaat in een cultuur. De frames geven de journalist de mogelijkheid op verschillende manieren betekenis te geven aan een nieuwsbericht. Daarentegen heeft het proces van framing betrekking op de verschillende niveaus van het journalistieke productieproces en van een interpreterend publiek. Kort gezegd, is het dynamische karakter van het proces van framing gebaseerd op het interactieve proces van de journalisten, de ontvangers en het repertoire van frames in een cultuur.

Vanuit deze zienswijze introduceert Stuart Hall het "encoding-decoding" model. Binnen dit model wordt betekenis gegeven aan een verhaal of gebeurtenis door enerzijds de journalisten en anderzijds het publiek. Hierdoor ziet Stuart Hall een televisieprogramma als "meaningful discours".¹⁹ De encoding van een televisieprogramma verwijst naar de productiekant; de manier waarop door middel van verbale en non-verbale symbolen betekenis wordt gegeven aan een verhaal. De decoding van een televisieprogramma verwijst naar de kant van de ontvanger; de manier waarop de ontvanger

¹⁵ Denis McQuail, *Mass Communication Theory: An Introduction* (3rd ed.) (Thousand Oaks, CA: Sage, 1994), 331.

¹⁶ Idem, 331.

¹⁷ Van Gorp, "The Constructionist Approach to Framing," 70.

¹⁸ Idem, 65.

¹⁹ Stuart Hall, "Encoding and Decoding in the Television Discourse," in *The Critical Reading of Television Language* (September 1973): 4.

een nieuwsbericht interpreteert.²⁰ Bij het productie- en interpretatieproces spelen bestaande betekenisstructuren of schema's een belangrijke rol.²¹ Deze termen verwijzen naar de georganiseerde gedachtepatronen van de journalisten en ontvangers op basis waarvan die een nieuwsbericht construeren of interpreteren. Ondanks dat in Hall's onderzoek een semiotische analyse centraal staat, is zijn theorie relevant. Het "encoding-decoding" model toont aan dat een televisieprogramma het 'construct' is van een interactief proces tussen de journalisten, ontvangers en cultuur. Een proces waarbinnen framing een belangrijke rol vervult.²²

Het Statische Karakter van Frames

Zoals reeds besproken, wordt het concept van framing beschouwd als onderdeel van een cultuur. Hierbij fungeert volgens Van Gorp een cultuur als macrosociale structuur, waarbinnen frames opereren.²³ Van Gorp citeert in dit verband Goffman: "Frames are a central part of a culture and are institutionalized in various ways."²⁴ In een cultuur bestaan vaststaande culturele fenomenen die refereren aan bepaalde overtuigingen, stereotypen, normen, waarden, frames et cetera. Ondanks dat het individu gebruik maakt van deze culturele fenomenen, kan hij hierin geen verandering aanbrengen. Het repertoire van frames bevindt zich buiten het individu. De frames dienen als (organiserende) structuur die de journalisten en het publiek helpt betekenis te geven aan de wereld om ons heen.²⁵ Dientengevolge kan gesteld worden dat frames dienen als "the bridge between ... larger social and cultural realms and everyday understandings of social interaction."²⁶

In dit onderzoek staat het construeren van nieuwsframes binnen nieuwsgeving centraal. Aangezien frames worden beschouwd als schema's voor zowel het presenteren als het begrijpen van nieuws, kunnen twee concepten van framing worden gespecificeerd: mediaframes en individuele frames.²⁷ Mediaframes is de overkoepelende term voor nieuwsframes, laatstgenoemde frames zijn alleen een specificatie van het idee van mediaframes. Hierbij verwijzen nieuwsframes naar een centraal georganiseerd idee of verhaallijn dat betekenis geeft aan een reeks gebeurtenissen.²⁸ Vervolgens worden nieuwsframes geïnterpreteerd binnen de individuele frames van de ontvanger. Deze individuele frames kunnen worden beschouwd als "cognitive devices" die dienen als structuur

²⁰ Hall, "Encoding and Decoding in the Television Discourse," 4.

²¹ Scheufele, "Framing as a Theory of Media Effects," 104-105.

²² Hall, "Encoding and Decoding in the Television Discourse," 4.

²³ Van Gorp, "The Constructionist Approach to Framing," 70.

²⁴ Goffman op citaat bij Van Gorp, "The Constructionist Approach to Framing," 62.

²⁵ Gitlin op citaat bij Scheufele, "Framing as a Theory of Media Effects," 106.

²⁶ Friedland en Zhong op citaat bij Scheufele, "Framing as a Theory of Media Effects," 106.

²⁷ Scheufele, "Framing as a Theory of Media Effects," 106.

²⁸ Gamson en Modigliani op citaat bij Scheufele, "Framing as a Theory of Media Effects," 106.

waarbinnen nieuwsinhoud wordt geïnterpreteerd.²⁹ Ter verduidelijking fungeren de nieuwsframes dus als werkende routines waarmee journalisten informatie snel kunnen identificeren en classificeren, ofwel “to package it for efficient relay to their audiences.”³⁰

Naast media- en individuele frames kunnen frames worden opgedeeld in onafhankelijke en afhankelijke variabelen. Studies van frames als onafhankelijke variabelen bestuderen de rol van structurele, organisatorische, individuele of ideologische variabelen, terwijl studies van frames als afhankelijke variabelen meer geïnteresseerd zijn in de gevolgen van framing.³¹ Om informatie te verwerken en interpreteren kunnen twee frames van referentie worden gebruikt: globale politieke opvattingen en korte-termijn, probleem gerelateerde referentiekaders. Ondanks dat het niet mogelijk is beide referentiekaders, dan wel de notie van onafhankelijke en afhankelijke variabelen, grondig te onderzoeken, refereert deze differentiatie van framing aan de dynamiek van het proces. De differentiatie toont het belang aan van de selectie en het belang van bepaalde aspecten van een gebeurtenis in plaats van aan de gebeurtenis zelf. De framing van gebeurtenissen kan systematisch van invloed zijn op hoe ontvangers van het nieuws deze gebeurtenissen gaan begrijpen.³²

Framing als Metacommunicatie

Het concept framing wordt beschouwd als metacommunicatie. Deze term heeft betrekking op het communiceren over de toon van de boodschap van de bedoelde onderliggende betekenis. Een frame is metacommunicatief, omdat het de journalist en ontvanger instructies of hulpmiddelen geeft in zijn of haar poging het bericht binnen het frame, ofwel kader, te construeren en te begrijpen.³³ De journalist hanteert één of meerdere frames om zo een nieuwsbericht te construeren. Aangezien een frame wordt beschouwd als een metacommunicatief bericht, wordt een metatheoretisch model relevant geacht voor het doen van een framing analyse. Dit is een interactief model dat de wisselwerking tussen individuen en socioculturele processen bestudeert.

Bij het onderzoeken van nieuwsframes is het van belang vier plaatsen binnen het communicatieproces te betrekken: de journalist, de tekst, de ontvanger en de cultuur.³⁴ Framing omvat het samenspel dat optreedt tussen het tekstniveau (frames toegepast in de media), het cognitieve niveau (individuele frames ontvanger), het extra-mediale niveau en tot slot het gedeelde

²⁹ McLeod op citaat bij Scheufele, “Framing as a Theory of Media Effects,” 107.

³⁰ Gitlin op citaat bij Scheufele, “Framing as a Theory of Media Effects,” 106.

³¹ Scheufele, “Framing as a Theory of Media Effects,” 108-107.

³² Ibidem.

³³ Van Gorp, “Where is the Frame?” 487.

³⁴ Ibidem.

repertoire van frames dat beschikbaar is in een bepaalde cultuur.³⁵ Het extra-mediale niveau gaat over frame sponsors, wat in het kader van mijn bachelor scriptie niet zal worden belicht. Zichtbaar is dat het communicatieproces in relatie staat tot het samenspel van framing. Dit is logisch, aangezien framing een belangrijke rol speelt binnen het communicatieproces. Beide processen zijn de uitkomst van een interactief proces tussen de journalist, de ontvanger en de cultuur.

Voor het ontdekken van frames heeft Baldwin van Gorp een zogenoemd “frame package” ontwikkeld.³⁶ Elk frame dat een journalist toepast in een tekst kan gerepresenteerd worden als “frame package”: een cluster van logische, georganiseerde devices dat dient als identiteit kit voor een frame.³⁷ Een frame package bestaat uit drie onderdelen: “the manifest framing devices, the manifest or latent reasoning devices and an implicit cultural phenomenon.”³⁸ Een frame fungeert als organiserende structuur die de verschillende framing - en reasoning devices met elkaar verbindt.³⁹ In andere woorden kunnen frames worden beschouwd als heuristische middelen die zich middels framing - en reasoning devices manifesteren in een tekst.⁴⁰

Ten eerste vormen de zichtbare framing devices het manifest van een frame package, ofwel het kernidee.⁴¹ Voorbeelden van framing devices zijn: “metaphors, catchphrases, visual images, lexical choices, selection of sources, graphics, stereotypes, dramatic characters, etc.”⁴² Deze devices zijn manifest in een nieuwsbericht aanwezig en voorzien het frame package van een coherente structuur. De framing devices worden bij elkaar gehouden onder de noemer van een centraal organiserend thema, ofwel het huidige frame, dat het frame package van een samenhangende structuur voorziet. Het doel van de framing devices is om een schema te activeren bij de ontvanger dat (hypothetisch) overeenkomt met het frame dat de journalist preferereert.⁴³ Hierbij verwijst een schema naar het individuele frame van de ontvanger.

Ten tweede spelen de reasoning devices een belangrijke rol. Dit zijn expliciete en impliciete verklaringen die betrekking hebben op rechtvaardigingen en oorzaak-gevolg relaties in een tijdelijke volgorde. Deze verklaringen kunnen verschillende framing functies bevorderen: probleemdefinitie, oorzaak probleem, toewijzen van verantwoordelijkheid, bedenken van mogelijke oplossingen en vellen van een moreel oordeel.⁴⁴ De reasoning devices zijn veelal impliciet aanwezig in een tekst. Wanneer de reasoning devices niet expliciet in een nieuwsbericht staan, worden deze opgeroepen

³⁵ Van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing,” 64.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Van Gorp, “Where is the Frame?” 487.

⁴⁰ Idem, 485.

⁴¹ Van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing,” 64.

⁴² Van Gorp, “Where is the Frame?” 486.

⁴³ Van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing,” 65.

⁴⁴ Entman op citaat bij Van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing,” 64-65.

tijdens het interpretatieproces van de lezer.⁴⁵ Een belangrijk verschil tussen de framing - en reasoning devices is dat de framing devices manifest zijn en het nieuwsbericht van een coherente structuur voorzien, terwijl de reasoning devices impliciet worden opgeroepen.

Ten derde ligt de focus op frame packages waarin een cultureel fenomeen fungeert als centraal thema, zoals een archetype, een mythische figuur, een waarde of een verhaal.⁴⁶ Hierbij is het onderscheid dat bestaat tussen een impliciet cultureel fenomeen en een frame essentieel. Een impliciet cultureel fenomeen staat namelijk niet gelijk aan het werkelijke frame, omdat deze de kwaliteit mist om andere gebeurtenissen, problemen en personen te definiëren en te begrijpen.⁴⁷ Deze kwaliteit bezitten de reasoning devices wel. Om deze reden vormen de framing devices, reasoning devices en een impliciet cultureel fenomeen samen (bij benadering) een frame. Een frame bepaalt, door het impliciet suggereren van een cultureel fenomeen, welke betekenis de ontvanger verbindt aan een nieuwsbericht.⁴⁸

Tenslotte suggereert het interactieve karakter van de sociaal constructionistische aanpak niet alleen dat media makers gebruik maken van frames, maar frames zelf ook het schema van de journalisten beïnvloeden.⁴⁹ Zo komt opnieuw duidelijk naar voren dat er sprake is van interactie tussen een bewuste keuze van een frame, gemaakt door een journalist – “out of the cultural stock of frames” – en het repertoire van frames dat bestaat in een cultuur.⁵⁰ Met het “framing package” van Van Gorp wordt geprobeerd de complexiteit van het proces van framing te reduceren tot een hanteerbaar geheel.⁵¹

⁴⁵ Van Gorp, “Where is the Frame?” 487.

⁴⁶ Van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing,” 64.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing,” 63.

⁴⁹ Van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing,” 67.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing,” 65.

Methode

Voor dit onderzoek wordt een kwalitatieve onderzoeksmethode gehanteerd, waarbij een framing analyse centraal staat. Het onderzoeksmateriaal omvat de online verslaggeving van de NOS over de aanslag in Brussel op 22 maart 2016. De keuze voor de publieke omroep NOS ligt ten grondslag aan het feit dat de omroep de meest omvangrijke publieke omroep van Nederland is, waardoor het een landelijke en representatieve functie bekleedt.⁵² Het doel van de NOS is het waarborgen van de objectiviteit en onafhankelijkheid van het nieuws.⁵³ Juist omdat dit karakter veronderstelt dat er geen sprake is van framing, wordt het onderzoeken van deze vermeende objectiviteit interessant geacht.

De NOS is op veel verschillende platformen actief in het verspreiden van nieuws. Om dit te verduidelijken wordt een onderscheid gemaakt tussen traditionele media en online platformen. Binnen deze online platformen is er sprake van variëteit, zoals Nos.nl, NOS op 3, NOS met het Oog op Morgen. In mijn onderzoek richt ik mij alleen op het online platform van Nos.nl. Op deze website wordt dagelijks het belangrijkste nieuws gepubliceerd. Daarnaast bevat Nos.nl een archief dat de mogelijkheid biedt terug te gaan naar gebeurtenissen die vanaf 1 januari 2010 plaatsvonden. Binnen dit archief van Nos.nl is gezocht naar het tekst- en beeldmateriaal dat op 22 maart 2016 over de aanslag in Brussel is gepubliceerd. In totaal gaat het om 44 online publicaties die verschillen in grootte en inhoud. In de bijlage bevindt zich een lijst van desbetreffende verslaggeving.

Vervolgens zal van deze verslaggeving een nauwkeurige framing analyse plaatsvinden. Deze framing analyse is opgebouwd uit drie fasen. De eerste fase is het inductief inventariseren van frames. Op basis van een analyse van de framing – en reasoning devices worden mogelijke frames geïnventariseerd. De tweede fase is het benoemen van de meest representatieve framing – en reasoning devices. Vervolgens worden deze gepresenteerd in een frame matrix. Hierdoor kunnen mogelijke frame packages ontstaan. De derde fase heeft betrekking op het geven van een naam aan elk frame package. Hierbij is het van belang dat er bewijs is van een zekere mate van generalisatie, wat kan worden bereikt door frames te associëren met een cultureel fenomeen.⁵⁴ Het geven van een naam staat dus gelijk aan het benoemen van een impliciet cultureel fenomeen. Bij deze benoeming moet de identificatie van frames abstract genoeg zijn, zodat deze namen ook in andere gevallen kunnen worden toegepast.

In de eerste fase van de framing analyse worden de framing – en reasoning devices geanalyseerd. Bij een analyse van de framing devices wordt gelet op metaforen, visuele beelden en

⁵² "Over de NOS," NOS, gezien op 14 november, 2017, <https://over.nos.nl>.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Van Gorp, "The Constructionist Approach to Framing," 72.

lexicale keuzes.⁵⁵ De stereotypen worden, in tegenstelling tot Van Gorp, buiten beschouwing gelaten. In mijn ogen wordt de benoeming van stereotypen snel normatief, waardoor ik de voorkeur geef aan het analyseren van metaforen. Daarnaast wordt, ook in tegenstelling tot Van Gorp zijn aanpak, geen aandacht besteed aan dramatische karakters, selectie van bronnen en spraakzinnen, omdat deze niet in de online publicaties aanwezig zijn. Bij een analyse van de reasoning devices wordt gelet op expliciete en impliciete verklaringen die verschillende framing functies kunnen bevorderen: probleemdefinitie, oorzaak probleem, toewijzen verantwoordelijkheid, mogelijke oplossingen en moreel oordeel.

In de tweede fase worden de meest representatieve framing – en reasoning devices benoemd. Dit gebeurt op basis van de frequentie, waarin deze devices in de online verslaggeving voorkomen. Hierdoor worden deze devices beschouwd als het meest indicatief voor de frames. De framing – en reasoning devices samen vormen mogelijke frame packages.

In de derde fase wordt getracht een naam te geven aan elk frame package. Bij een analyse van een impliciet cultureel fenomeen wordt gelet op de centrale thema's die door de framing – en reasoning devices worden gesuggereerd. Voor het voltooien van een frame package is het van belang aan elk frame package een naam te geven. Hiervoor richt ik mij op een cultureel fenomeen dat fungeert als centraal thema binnen de nieuwsgeving. In dit verband noemt Van Gorp terecht: “coming up with the names for frames itself involves a kind of framing.”⁵⁶ Zoals reeds genoemd, moet de identificatie van frames abstract zijn. De gehele framing analyse zal worden gepresenteerd in een frame matrix, welke zich bevindt in de bijlage. Tenslotte is het doel van deze methode om aan te tonen dat verschillende frames ook verschillende betekenissen construeren.

⁵⁵ Van Gorp, “Where is the Frame?” 486.

⁵⁶ Tankard op citaat bij Van Gorp, “The Constructionist Approach to Framing,” 72.

Framing Analyse

De drie deelvragen staan centraal in de framing analyse. Op basis hiervan zullen de meest representatieve framing - en reasoning devices worden geselecteerd en gepresenteerd in de framing matrix. Dit heeft als doel een beter inzicht te verschaffen in het proces van framing. Voordat de drie deelvragen worden geanalyseerd is van belang toe te lichten wat ik onder terrorisme versta. Een woord als terrorisme is een onderwerp van controverse. "One person's terrorist is another person's freedom fighter."⁵⁷ Het gebruik van deze termen is nooit neutraal. Dus is het geven van een naam, tot op zekere hoogte, het kiezen van een kant.⁵⁸ Bij het doen van deze framing analyse ben ik mij hiervan bewust en probeer ik deze vorm van framing tot een minimum te beperken.

Zoals al genoemd in de methode bestaat de analyse uit drie fasen. De eerste fase is het inductief inventariseren van frames. Dit gebeurt op basis van een analyse van de framing - en reasoning devices. Met betrekking tot de devices zal op verschillende aspecten worden gelet. Aan de ene kant wordt bij framing devices gelet op metaforen, visuele beelden en lexicale keuzes. Aan de andere kant wordt bij reasoning devices gelet op de verschillende framing functies die worden bevorderd door expliciete en impliciete verklaringen in de tekst. De tweede fase is het benoemen van de meest representatieve framing - en reasoning devices en deze vervolgens te presenteren in de frame matrix. De derde fase heeft betrekking op het interpreteren van een impliciet cultureel fenomeen op basis van het frame package. Middels deze methode worden de drie deelvragen, die centraal staan in dit onderzoek, beantwoord. Tenslotte wordt de hoofdvraag beantwoordt en op basis hiervan een conclusie afgeleid.

Framing Devices

De framing devices vormen de coherente structuur van een frame package. Om deze reden worden deze devices als eerste onderzocht. De eerste deelvraag luidt: "*Van welke "framing devices" is sprake in de online verslaggeving van de NOS over de aanslag in Brussel op 22 maart 2016?*"

Het eerste aspect van de framing devices dat wordt besproken zijn de metaforen. Op basis van de 44 online publicaties is een duidelijke scheiding zichtbaar in de manier waarop metaforen worden ingezet. Een voorbeeld dat deze veronderstelling onderstreept is: "Nederland is één met België in rouw en verdriet" (10:05) versus "grenzen dicht tegen terreur" (11:30). De eerste

⁵⁷ UNESCO, *Terrorism and the Media. A Handbook for Journalists* (Parijs: De Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur, 2017), 19.

⁵⁸ Ibidem.

boodschap legt de nadruk op het belang van kalmte en eenheid, terwijl de tweede boodschap de ernst van de aanslag benadrukt. Beide metaforen “framen” het nieuwsbericht op een andere manier, waardoor de ontvanger deze ook anders kan interpreteren. Een ander voorbeeld dat bovengenoemde veronderstelling kracht bijzet is de uitspraak “gezamenlijke kracht tonen en waarde van vrijheid en solidariteit hoog houden” (12:36) versus “aanvallers zijn blind en laf” (11:47). De eerste metafoor legt de nadruk op vaste waarden in de samenleving, terwijl de tweede metafoor de nadruk legt op een oordeel over de daders. Ook het voorbeeld “belangrijk pal te blijven staan voor de waarden van vrijheid, beschaving en openheid” (13:42) versus “onze manier van leven ligt onder vuur” (13:42) toont een verschil aan in de manier waarop metaforen worden ingezet.

De visuele beelden vormen het tweede aspect van onderzoek naar de framing devices. Vooral in de ochtendpublicaties dienen de visuele beelden het doel een realistische weergave van de gebeurtenissen te tonen. De foto van een gewonde vrouw op het vliegveld Zaventem (08:22) of van gewonde mensen bij het metrostation Maalbeek (09:31) brengt de ernst van de zaak op een realistische manier aan het licht. Echter worden naarmate de dag vordert de visuele beelden veelvuldig herhaald. Juist een herhaling van deze schokkende beelden kan leiden tot schrik en angst bij de ontvanger. De publicatie “In beeld: ongeloof, angst en ravage bij terreur Brussel” (14:42) is toonaangevend voor deze vorm van herhaling, omdat hierin alle foto’s uit eerder online gepubliceerde artikelen zijn samengevoegd. Wat tevens opvalt, is dat in twaalf van de 44 online publicaties foto’s en video’s van politieke actoren worden getoond, waaronder foto’s van premier Rutte, minister Koenders van Buitenlandse Zaken, premier Michel van België en koning Filip van België. Dit is ook een vorm van herhaling, maar in dit geval dient deze vorm van herhaling een ander doel, namelijk: bevorderen van eenheid. Het veelvuldig tonen van politieke actoren kan de ontvanger een gevoel van veiligheid geven. Een ander voorbeeld van herhaling dat kan leiden tot een gevoel van eenheid is de fotoreeks van de verlichte Brandenburger Tor, de Trevifontein in Rome, de Eiffeltoren in Parijs, het Paleis van Cultuur en Wetenschap in Warschau, het verlichte Paleis op de Dam en de verlichte Domtoren in Utrecht (21:07). Deze fotoreeks toont aan dat Europa één is.

Ook de lexicale keuzes, het derde aspect van het onderzoek naar de framing devices, tonen twee verschillende boodschappen: rust en kalmte versus paniek. Terminologie die eerstgenoemde boodschap kracht bijzet is: “rust”, “solidariteit”, “één blijven” en “open en vrije samenleving”. Ook lexicale keuzes die betrekking hebben op het geven van advies dragen een boodschap van rust en kalmte uit. Een voorbeeld is de titel “reizen naar Brussel mag weer, maar blijf ‘alert’” (22:15). Tegenover deze boodschap van rust staat een boodschap van paniek, die vooral wordt benadrukt door woorden als: “terreur”, “terroristische aanslag”, “extra”, “zwaar” en “blind en laf”. Binnen zinsverband kan deze terminologie de volgende titel tot gevolg hebben: “Terreur treft politieke hart van Europa” (13:49). In mijn optiek is dit een duidelijk voorbeeld van de invloed die lexicale keuzes

kunnen hebben in het overbrengen van een specifieke boodschap. Laatstgenoemde titel kan worden ervaren als schokkend, wat kan leiden tot spanning. De boodschap van paniek wordt ook benadrukt door titels die betrekking hebben op vermoedens of loos alarm. Een voorbeeld is de titel “Poederbrief NOS blijkt loos alarm” (12:33). Deze titel wekt spanning op, terwijl dit geen noodzakelijke informatie is met betrekking tot de aanslag. Daartegenover geeft een titel als “Manneken pis boos, bedroefd, maar vooral over de zeik” (23:07) een andere weergave op de stand van zaken: bagatelliserend. Op een ietwat ironische manier wordt de gebeurtenis gerepresenteerd.

Reasoning Devices

De reasoning devices hebben betrekking op de expliciete en impliciete verklaringen in de online publicaties die verwijzen naar mogelijke oorzaak-gevolg relaties. Deze devices worden veelal impliciet opgeroepen tijdens het interpretatieproces van de lezer. De reasoning devices zijn essentieel voor het definiëren en begrijpen van andere gebeurtenissen, kwesties en personen. De tweede deelvraag luidt: *“Van welke ‘reasoning devices’ is sprake in de online verslaggeving van de NOS over de aanslag in Brussel op 22 maart 2016?”* Voor een analyse van de reasoning devices wordt onderzocht in hoeverre de expliciete en impliciete verklaringen de volgende framing functies belichten: probleemdefinitie, oorzaak probleem, toewijzen verantwoordelijkheid, mogelijke oplossingen en moreel oordeel.

De eerste framing functie die wordt onderzocht is de probleemdefinitie. Verschillende verklaringen, zowel expliciet als impliciet, dienen als voorbeeld van mogelijke probleemdefinities. In de publicatie van 12:36 wordt een voorbeeld gegeven van een mogelijke probleemdefinitie: “Vanmorgen is ons buurland België getroffen door gewelddadige aanslagen waarbij onschuldige mensen zijn omgekomen.” Deze uitspraak is afkomstig van koning Willem-Alexander. Met deze expliciete verklaring lijkt hij nadruk te willen leggen op de ernst van de aanslag. Daarnaast wordt middels verschillende probleemdefinities op een impliciete manier verwezen naar de waarden in onze samenleving. Een voorbeeld is de uitspraak van premier Rutte in de publicatie van 13:42: “Onze manier van leven ligt onder vuur. Juist daarom is het zo belangrijk als democratische samenlevingen, pal te blijven staan voor de waarden van vrijheid, beschaving en openheid.”

In contrast met de probleemdefinities van koning Willem-Alexander en premier Rutte staan de uitspraken van Wilders. In de publicatie van 11:30 roept Wilders dat “de grenzen dicht moeten tegen terreur” en “er nu eindelijk eens werk moet worden gemaakt van het preventief opsluiten van teruggekeerde Syriëgangers.” Beide uitspraken kunnen worden opgevat als boodschappen met meerdere betekenissen. Ten eerste heeft het de schijn dat deze uitspraken impliciet refereren aan de

gedachtegang van Wilders eigen partij. Ten tweede is opmerkelijk dat Wilders, in plaats van de gevolgen te benadrukken, de oorzaak van het probleem onderstreept: de terugkomst van Syriëgangsters. Ten derde veronderstelt hij impliciet dat er sprake is van terreur. Met deze uitspraak draagt hij eerder bij aan paniek en verdeeldheid in plaats van aan rust en eenheid. De verschillende probleemdefinities tonen aan dat middels expliciete en impliciete verklaringen betekenis kan worden gegeven aan een verhaal. Echter zijn impliciete verklaringen altijd geïnterpreteerd op basis van een eigen individueel frame, zo ook binnen deze analyse.

De tweede framing functie die wordt onderzocht is de oorzaak van het probleem. Hierbij speelt het contrast tussen een weergave van feiten en speculaties een belangrijke rol. Een weergave van feiten omvat een duidelijke oorzaak-gevolg relatie, terwijl speculaties bepaalde oorzaken of gevolgen kunnen impliceren. Vervolgens kan de ontvanger hieraan verschillende betekenissen geven. Dit contrast wordt geïllustreerd door de publicatie van 13:46: "Zulke aanslagen organiseer je niet in een paar dagen". Hierin worden experts op het gebied van terrorisme aan het woord gelaten. Lieven Pauwels, specialist radicalisme van onderzoeksinstituut IRCP, speculeert over een mogelijk verband tussen de arrestatie van Saleh Abdeslam en de aanslagen van 22 maart 2016. Ik citeer:

"Lieven Pauwels, specialist radicalisme van onderzoeksinstituut IRCP, vermoedt dat er wel degelijk een verband is tussen de arrestatie van Abdeslam en de aanslagen van vandaag. "De gebeurtenissen zijn zo dicht bij elkaar dat het bijna niet anders kan dat er een of andere operatie in een versnelling is geraakt. Het is echt nog speculeren, maar het gevoel zegt toch wel dat er een link moet zijn. Mogelijk was het ook gebeurd als Abdeslam niet was gepakt, maar dan misschien niet nu."

Ondanks dat de uitspraak van Pauwels overeen komt met de uitspraak van terrorisme-expert Bibi van Ginkel, is de formulering verschillend.

"Terrorisme-expert Bibi van Ginkel van Instituut Clingendael is voorzichtig met conclusies en legt ook nog geen verband met de arrestatie van Abdeslam. "Het roept die vraag wel op. In ieder geval is de kleine triomf die werd gevierd na de aanhouding van erg korte duur, nu blijkt dat ze toch te laat ontdekken wat er allemaal nog op stapel stond. Er werd wel voor gewaarschuwd, maar het is niet gelukt het voor te zijn."

De formulering van Van Ginkel bevat geen speculaties, maar alleen een weergave van de feiten. Bovendien legt zij de nadruk op het feit dat te snel conclusies trekken gevaarlijk is. In mijn optiek zijn deze twee citaten toonaangevend voor de differentiatie van framing. Zoals ik reeds in het theoretisch kader heb benoemd, refereert deze differentiatie aan de selectie en het belang van bepaalde aspecten van een kwestie in plaats van aan een kwestie zelf. Binnen de selectie van het nieuws is er bewust voor gekozen beide vrouwen aan het woord te laten, zodat de ontvanger zelf een beeld kan vormen binnen zijn of haar eigen individuele frame.

Behalve mogelijke oorzaken genoemd door terrorisme-experts, worden tal van oorzaken genoemd door getuigen, politieke actoren en journalisten. Echter kan de ontvanger zich afvragen in hoeverre deze uitspraken betrouwbaar zijn. Vaak worden uitspraken van getuigen betrouwbaarder geacht dan uitspraken afkomstig van journalisten of politieke actoren. Dit om reden dat de getuige zelf bij een gebeurtenis aanwezig is geweest en een journalist of politieke actor meestal niet. In de publicatie van 10:05 staat de uitspraak van getuige Eric Pania: "Ooggetuige Eric Pania zag in het metrostation twee mannen die zich verdacht gedroegen. Ze waren bezig met die tas. Ik weet niet of ze er iets mee te maken hebben, maar ik vond het raar, zegt hij tegen de VRT." Deze uitspraak geeft een betrouwbaar beeld van de gebeurtenis, omdat Pania zelf bij de gebeurtenis aanwezig is geweest. "Volgens de Belgische openbare aanklager was één van de explosies vermoedelijk een zelfmoordaanslag; de ander was een bompakket" (08:22) komt daarentegen onzeker en minder betrouwbaar over. Dit zijn speculaties over de mogelijke oorzaak, waardoor deze uitspraken voor verwarring kunnen zorgen.

De derde framing functie die wordt onderzocht is het toewijzen van verantwoordelijkheid. Het is interessant om te zien dat daadwerkelijk alle uitspraken wijzen richting moslims, maar de manier waarop naar moslims wordt verwezen zeer verschillend is. Een voorbeeld is de publicatie van 13:46: "De veiligheidsdiensten hielden sinds Parijs wel rekening met nieuwe aanslagen in België. (...). Er is een behoorlijk aantal Belgische moslims geradicaliseerd en een aantal is ook naar Syrië vertrokken om te strijden. Dat baarde de veiligheidsdiensten al langer zorgen." Op een voorzichtige manier wordt een link gelegd met Belgische moslims die geradicaliseerd zijn. Een ander voorbeeld is de uitspraak van persbureau Belga in de publicatie van 08:22: "Volgens persbureau Belga riep iemand iets in het Arabisch." Deze uitspraak is vaag en kan leiden tot verkeerde conclusies in het toewijzen van verantwoordelijkheid. Daartegenover staat een uitspraak in de publicatie van 19:05, die meer duidelijkheid verschaft: "Er is een opsporingsbericht uitgegaan voor een van de drie verdachten van de aanslag op vliegveld Zaventem. De procureur zei dat de andere twee vermoedelijk zelfmoordenaars zijn. Ook zei hij dat IS de verantwoordelijkheid voor de aanslag heeft opgeëist, maar dat die informatie nog wordt geverifieerd." Deze drie voorbeelden zijn illustratief voor het proces van framing; een nieuwsbericht wordt op verschillende manieren geconstrueerd.

De vierde framing functie die wordt onderzocht is het bieden van mogelijke oplossingen. Een voorbeeld van een mogelijke oplossing wordt geboden door partijleider Buma van het CDA. In de publicatie van 11:30 zegt hij: "Heel vreemd dat degene tegen wie wij in Syrië strijden vrij rond mogen lopen. Dus ik zou zeggen: vastzetten en pas als je weet dat het veilig is, loslaten. Maar niet andersom en dat is wat er tot de dag van vandaag gebeurt." Deze opmerking kan geïnterpreteerd worden als bevooroordeeld, omdat op dit tijdstip nog niet bekend was wie de daders waren. Daartegenover staat de oplossing van het crisiscentrum: "Het nationaal crisiscentrum liet weten dat er overal wel verscherpte veiligheidsmaatregelen van kracht zullen blijven in de stad. Daarbij is onder meer de hulp ingeroepen van het leger. De grens wordt extra gecontroleerd" (09:31). Beide oplossingen tonen een ander beeld van de gebeurtenis. Hierbij is sprake van een verschil tussen oplossingen gebaseerd op daadwerkelijke feiten versus oplossingen gebaseerd op suggestieve feiten.

De vijfde framing functie die wordt onderzocht is het vellen van een moreel oordeel. In de nieuwsgeving komt duidelijk naar voren dat iedereen met de slachtoffers meeleeft en de aanslag afschuwelijk vindt. In de publicatie van 11:30 zeggen alle politici het verschrikkelijk te vinden wat er in Brussel is gebeurd. De meesten doen een oproep om kalmte en eenheid te bewaren en "ons niet uit elkaar te laten spelen" (11:30). Ook verschillende Islamitische organisaties tonen hun medeleven, waaronder de imam van de Essalam moskee in Rotterdam: "Op het moment dat wij onze krachten bundelen en saamhorigheid realiseren, dan kunnen we deze strijd winnen." Opnieuw vormt Wilders een contrast; in plaats dat hij zich alleen richt tot de slachtoffers, valt hij premier Rutte als het ware aan. Hij zegt over het preventief opsluiten van teruggekeerde Syriëgangers: "Als dat niet gebeurt, is Rutte bij een eventuele aanslag "moreel" medeverantwoordelijk."

Tenslotte is, gelet op alle framing functies, sprake van een dubbelzinnigheid in betekenissen. Hiermee wil ik zeggen dat een bepaalde verklaring verschillende framing functies kan bevorderen. Een voorbeeld is de opmerking van Wilders "grenzen dicht tegen terreur". Deze opmerking kan aan de ene kant worden beschouwd als mogelijke oplossing, aan de andere kant als mogelijke probleemdefinitie. Dit bemoeilijkt het van onderzoek en wordt zodanig beschouwd als beperking.

Impliciet Cultureel Fenomeen

Frames zijn op verschillende manieren binnen een cultuur geïnstitutionaliseerd. Om deze reden wordt ook wel gesproken van een bestaand repertoire van frames in een cultuur. Het karakter van deze frames is statisch in tegenstelling tot het proces van framing dat dynamisch is. Zoals al genoemd

bestaan in een cultuur vaststaande culturele fenomenen die refereren aan bepaalde overtuigingen, stereotypen, normen, waarden, frames et cetera. De nuancering dat culturele fenomenen refereren aan frames is van belang. Een cultureel fenomeen staat namelijk niet gelijk aan een frame. Binnen dit onderzoek wordt een frame beschouwd als een frame package, bestaande uit drie onderdelen: framing devices, reasoning devices en een impliciet cultureel fenomeen. Hierbij ligt de focus op een cultureel fenomeen dat fungeert als centraal thema. Dit centrale thema biedt het huidige frame package een samenhangende structuur, maar vervangt het frame niet. Een frame staat als het ware nog 'boven' het impliciete culturele fenomeen en biedt een organiserende structuur aan het frame package.

Voor deze analyse focus ik mij op de framing – en reasoning devices. De derde deelvraag luidt: *“Welk impliciet cultureel fenomeen wordt middels de verschillende devices geconstrueerd?”* Deze devices worden bij elkaar gehouden door een centraal organiserend thema. Zoals gezegd, focus ik mij op een impliciet cultureel fenomeen dat fungeert als centraal thema. Voorbeelden zijn een archetype, een mythische figuur, waarde of verhaal. Om dit centrale thema te achterhalen worden de reeds gevormde frame packages, geanalyseerd. Wanneer deze frame packages als geheel worden bestudeerd komen twee duidelijke thema's naar voren.

Het eerste thema dat naar voren komt is het thema: bevorderen van eenheid. Dit thema kan beschouwd worden als coherente structuur, waarbinnen de devices fungeren. Ten eerste benadrukken de metaforen een boodschap van rust en kalmte. Bovendien leggen deze de nadruk op de vaste waarden in onze samenleving. Ten tweede verschaffen de visuele beelden de ontvanger een realistische weergave van de werkelijkheid. Het zien van deze beelden kan leiden tot een gevoel van saamhorigheid door het delen van collectieve pijn. Ten derde fungeren de lexicale keuzes als aanvulling voor het overdragen van de boodschap van rust, kalmte en eenheid. De terminologische aspecten leggen nadruk op de vaste waarden in onze samenleving: *“solidariteit”, “eenheid”, “open en vrije samenleving”*.

Het tweede thema dat naar voren komt is het thema: creëren van angst. Dit thema is voor de hand liggend bij een representatie door de media van een terroristische aanslag. Echter is het interessant te zien op welke manier de framing devices aan deze boodschap bijdragen. Ten eerste benadrukken de metaforen de ernst van de aanslag. Bovendien wordt meermaals een oordeel gegeven over de daders. Hierdoor wordt de ontvanger geen ruimte geboden zelf een oordeel te vellen. Ten tweede leidt een herhaling van de visuele beelden tot schrik en angst. Ook kunnen de beelden worden ervaren als schokkend, waardoor spanning en paniek kan ontstaan. Ten derde dienen de lexicale keuzes, net zoals bij het eerste thema, als aanvulling op het overdragen van de

boodschap. Echter kunnen bepaalde terminologische aspecten ook als ironisch en bagatelliserend worden beschouwd, wat een paradoxaal effect tot gevolg heeft. Aan de ene kant vermindert dit de boodschap van angst, omdat op een ironische manier met de aanslag wordt omgegaan. Aan de andere kant kan het gevoel van onrust en angst juist toenemen, omdat de ontvanger het gevoel krijgt dat de ernst van de aanslag niet serieus wordt genomen. Hierdoor neemt het gevoel van angst toe.

Op basis van de twee centrale thema's kunnen twee impliciet culturele fenomenen geïnterpreteerd worden. Enerzijds het bevorderen van eenheid, anderzijds het creëren van angst. Beide impliciete culturele fenomenen hebben vooral betrekking op een waarde of verhaal. In dit verband kan de boodschap van rust en kalmte worden beschouwd als het bevorderen van de waarde "eenheid". Daarnaast kan de boodschap van paniek en angst worden beschouwd als het creëren van angst. Door vanuit een specifieke invalshoek het verhaal van terrorisme te vertellen kan angst ontstaan.

Conclusie

Dit onderzoek had tot doel te onderzoeken hoe het proces van framing zich manifesteert in de online verslaggeving van de NOS over de aanslag in Brussel op 22 maart 2016. Aan de hand van een framing analyse zijn 44 nieuwsberichten geanalyseerd. Binnen deze analyse is gelet op verschillende aspecten: framing devices, reasoning devices en een impliciet cultureel fenomeen. De verschillende aspecten impliceren dat een tekst bestaat uit losse elementen. Door het onderzoeken van deze losse elementen kon meer inzicht worden verkregen in de manier waarop journalisten de nieuwsgeving construeren. Dientengevolge is het doel van dit onderzoek niet zozeer het beoordelen van losse elementen in een tekst, maar het onderzoeken van de potentiële betekenis die deze elementen als geheel overbrengen. Dit geheel van elementen refereert aan het proces van framing.

Deze methode heeft het mogelijk gemaakt om het proces van framing in verband te brengen met de dynamische processen, waarin sociale realiteit wordt geconstrueerd.⁵⁹ Hierbij ontleent framing haar dynamische karakter aan het interactieve proces tussen de journalist, de ontvanger en het repertoire van frames in een cultuur. Verondersteld wordt dat frames een centraal onderdeel vormen van een cultuur en wij als individuen hierin geen verandering kunnen brengen. Frames dienen als hulpmiddelen in het geven van betekenis aan de wereld om ons heen. Veelal zijn wij ons als individuen niet bewust van de gevolgen die het proces van framing heeft op onze perceptie. Om deze reden zijn de uitkomsten van de framing analyse zeer relevant, omdat deze het bewijs vormen dat binnen nieuwsgeving verschillende frames schuilgaan. Door de drie deelvragen met elkaar in verband te brengen zijn twee thema's naar voren gekomen. Op basis van deze thema's kunnen twee impliciete culturele fenomenen geïnterpreteerd worden. Het geven van een naam aan elk frame package staat dus gelijk aan het benoemen van een impliciet cultureel fenomeen. Uiteindelijk zijn op basis van de analyse de volgende frames geïnterpreteerd en geselecteerd: "bevorderen van eenheid – frame" en "creëren van angst – frame".

Deze frames tonen aan dat een frame een stimulans is om een nieuwsverhaal op een bepaalde manier te lezen, zodat een specifieke definitie van een gebeurtenis beter overkomt bij de ontvanger. Hierbij is sprake van een expliciet onderscheid tussen aan de ene kant het frame en aan de andere kant de gebeurtenis. Als zodanig benadrukt de constructionistische benadering de interactie tussen de kracht van het frame en de interpreterende activiteiten van de ontvangers. Binnen het wetenschappelijk debat over framing in het algemeen en nieuwsframes in het bijzonder beschouw ik dit onderscheid als zeer relevant. Niet zozeer ligt de nadruk op de gevolgen van framing

⁵⁹ Van Gorp, "The Constructionist Approach to Framing," 73.

voor de ontvanger, maar juist op het ontstaan van framing binnen het productieproces. Wanneer meer inzichten worden verkregen in het productieproces, kan dit ons bewustzijn over framing vergroten. Daarnaast kan dit toegenomen inzicht bij de journalist leiden tot een hogere kwaliteit van verslaggeving.

In Nederland wordt de kwaliteit van verslaggeving gewaarborgd door de NOS. Als meest omvangrijke publieke omroep van Nederland, vervullen zij de rol van het waarborgen van objectiviteit en onafhankelijkheid van het nieuws.⁶⁰ Juist omdat dit karakter veronderstelt dat er geen sprake is van framing, wordt het onderzoeken van deze vermeende objectiviteit interessant geacht. Met het oog op de analyse kan gesteld worden dat binnen de online verslaggeving van de NOS aan de ene kant sprake is van framing, maar dat aan de andere kant verschillende perspectieven op de gebeurtenis worden getoond. Hierbij bleken de twee verschillende citaten van Lieven Pauwel en Bibi van Ginkel illustratief, omdat de ontvanger ruimte wordt geboden voor het vormen van een eigen mening.

Echter kunnen, bij een reflectie op dit onderzoek, ook twee kanttekeningen worden gemaakt. Beide kanttekeningen hebben betrekking op de framing analyse. De eerste kanttekening is dat een subjectief interpretatieproces onvermijdelijk is bij het doen van een framing analyse. De benoeming van alle framing – reasoning devices, als ook het impliciete culturele fenomeen, is gebaseerd op een eigen interpretatie. De tweede kanttekening is dat de analyse niet de mogelijkheid biedt om een frame daadwerkelijk te achterhalen. Het impliciete culturele fenomeen kan alleen bij benadering een frame benoemen. Echter is het achterhalen van het daadwerkelijke frame in mijn ogen onmogelijk én immer gebaseerd op een interpretatie. Zodoende ben ik mij ervan bewust dat de gehanteerde methodiek een beperking omvat, maar tegelijkertijd ook de mogelijkheid biedt het onderzoek uit te voeren.

Tenslotte is binnen dit kwalitatieve onderzoek alleen gekeken naar de productiekant van het nieuws. Om deze reden is het interessant om bij volgend onderzoek ook de receptiekant te onderzoeken, waarbij het interpretatieproces van de onderzoeker wordt onderzocht. Daarnaast is het interessant om te bestuderen hoe andere publieke, dan wel commerciële omroepen, omgaan met het proces van framing. Desalniettemin behoeft het nauwelijks betoog dat de nieuwsmedia verschillende frames hanteren, onafhankelijk van de omroepen. Dit onderzoek is het bewijs dat de journalistiek per definitie een wereldbeeld koestert.

⁶⁰ "Over de NOS," NOS, gezien op 14 november, 2017, <https://over.nos.nl>.

Bibliografie

Brennen, S. Bonnie. *Qualitative Research Methods for Media Studies*. London & New York: Routledge, 2013.

De Correspondent. "Hoe het nieuws de polarisatie voedt (en wat eraan te doen)." Gezien op 18 januari 2018. <https://decorrespondent.nl/7728/hoe-het-nieuws-polarisatie-voedt-en-wat-eraan-te-doen/3087414732864-7ca77f79>.

Hall, Stuart. "Encoding and Decoding in the Television Discourse." In *Media and Cultural Studies KeyWorks*, geredigeerd door Meenakshi Gigi Durham and Douglas M. Kellner, 163-173. Malden, USA: Blackwell Publishing Ltd, 2006.

McQuail, Denis. *Mass Communication Theory: An Introduction* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage, 1994.

NOS. "Archief van dinsdag 22 maart 2016." Gezien op 1 oktober 2017. <https://nos.nl/nieuws/archief/2016-03-22/>.

NOS. "Over de NOS." Gezien op 14 november 2017. <https://over.nos.nl>.

Scheufele, Dietram A. "Framing as a Theory of Media Effects." *Journal of Communication* (Maart 1999): 103-122.

UNESCO. *Terrorism and the Media. A Handbook for Journalists*. Parijs: De Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur, 2017.

Van Gorp, Baldwin. "The Constructionist Approach to Framing," *Journal of Communication* 57 (2007): 60-78.

Van Gorp, Baldwin. "Where is the Frame?: Victims and Intruders in the Belgian Press Coverage of the Asylum Issue." In *European Journal of Communication* 20. (2005): 484-507. <https://doi:10.1177/026732310505058253>.

Bijlage 1: Frame Matrix

Framing Devices

	Metaforen	Visuele beelden	Lexicale keuzes
Bevorderen van eenheid - frame	<p>10:05: "Een open en democratische samenleving die zich niet door angst laat regeren" (<i>premier Rutte</i>)</p> <p>10:05: "Nederland is één met België in rouw en verdriet" (<i>premier Rutte</i>)</p> <p>11:30: "Oproep voor kalmte en eenheid" (<i>politici Nederland</i>)</p> <p>11:47: "Eén blijven" (<i>koning Filip van België</i>)</p> <p>12:36: "Gezamenlijke kracht tonen en waarde van vrijheid en solidariteit hoog houden" (<i>premier Rutte</i>)</p> <p>13:42: "Die bijzondere band voelen wij nu extra sterk" (<i>premier Rutte over band tussen Nederland en België</i>)</p> <p>17:34: "Op straat samen hand in hand" (<i>Inwoners Molenbeek</i>)</p>	<p><u>Politieke actoren</u></p> <p>10:05: premier Rutte op persconferentie</p> <p>11:30: video van meningen van politici</p> <p>11:47: premier Michel op persconferentie</p> <p>12:36: koning Filip</p> <p>12:43: minister Koenders van Buitenlandse Zaken</p> <p>13:42: Khadya Arib</p> <p>13:59: minister Koenders van Buitenlandse Zaken</p> <p>16:02: Tweede Kamer</p> <p>16:03: video van persconferentie met minister van Binnenlandse Zaken van Frankrijk</p> <p>17:11: video van interview met man van de NCTV (Nationaal Coördinator</p>	<p>"Wij, een vrij en open land, zijn met meer en zullen niet wijken voor dit geweld"</p> <p>09:52: "De aanslagen in Brussel zijn vooralsnog geen aanleiding om het dreigingsniveau in Nederland aan te passen"</p> <p>10:05: "Wij zijn met meer"</p> <p>10:05: "Situatie gestabiliseerd"</p> <p>11:30: "Maar verdedigers van vrijheid zijn uiteindelijk met veel meer en uiteindelijk veel sterker"</p> <p>11:47: "Michel riep de bevolking op om rustig en solidair te blijven"</p> <p>22:15: "Reizen naar Brussel mag weer, maar blijft 'alert'"</p> <p>23:07: "Manneken pis boos, bedroefd, maar vooral over de zeik"</p> <p><u>Terminologie:</u></p> <p>"Rust", "solidariteit", "één blijven", "open en vrije samenleving"</p>

		<p>Terrorismebestrijding en Veiligheid)</p> <p>19:23: video van Belgische koning Filip</p> <p>22:57: minister Van der Steur</p> <p><u>Slachtoffers</u></p> <p>0822, 09:31: beelden van slachtoffers bij vliegveld Zaventem en metrostation Maalbeek</p>	
<p>Creëren van angst - frame</p>	<p><u>Laf en blind</u></p> <p>10:05: "laffe en moorddadige aanslagen" (<i>Van der Steur</i>)</p> <p>11:47: "Aanvallers blind en laf" (<i>koning Filip</i>)</p> <p>12:36: "Laffe en gruwelijke daden" (<i>premier Rutte</i>)</p> <p>13:49: "Daders blind en laf" (<i>premier Michel</i>)</p> <p>19:23: "Laffe en verwerpelijke aanslagen" (<i>koning Filip</i>)</p> <p>11:30: "Grenzen dicht tegen terreur" (<i>Wilders</i>)</p> <p><u>Omstandigheden</u></p> <p>13:42: "Opnieuw is er een gruwelijke aanslag</p>	<p><u>Slachtoffers - herhaling</u></p> <p>14:42: fotoreeks (zestien beelden) van de gebeurtenis</p> <p>18:17: vier beelden + drie video's omtrent de gebeurtenis</p> <p><u>Omstandigheden:</u></p> <p>11:53: IS - audio-boodschap en foto van drie verdachten</p> <p>15:09: foto van verdachten + video van persconferentie met burgemeester van Brussel</p> <p><u>Politie en ambulance</u></p> <p>09:52: politie + beveiligingsmaatregel</p>	<p><i>"Er is paniek, paniek en nog eens paniek. We moeten onze grenzen sluiten tegen terreur"</i></p> <p>12:33: "Poederbrief bij NOS blijkt loos alarm"</p> <p>13:49: "Terreur treft politieke hart van Europa"</p> <p>13:55: "Kantoor Sanoma weer vrij na verdacht pakketje"</p> <p>13:55: "Ook de redactie van Nu.nl was geëvacueerd"</p> <p>13:59: "Nationale terrorismelijst uitgebreid met negen namen"</p> <p>14:42: "In beeld: ongeloof, angst en ravage bij terreur Brussel"</p> <p>15:39: "Op de luchthaven: paniek, paniek en nog eens paniek"</p>

	<p>gepleegd" (<i>premier Rutte</i>)</p> <p>13:42: "Beelden uit België noemde hij schokkend en triest" (<i>premier Rutte</i>)</p> <p>17:20: "Een zwarte en trieste dag" (<i>Topman Feist van Brussels Airport</i>)</p>	<p>en Schiphol</p> <p>12:33: politie en ambulance voor het NOS-gebouw in Hilversum</p> <p>13:41: politie bij station Hoofddorp</p> <p>17:15: ambulance</p>	<p><u>Terminologie:</u></p> <p>"terreur", "terroristische aanslag", "extra", "zwaar", "blind en laf"</p>
--	---	--	--

Reasoning Devices

	Probleemdefinitie
Bevorderen van eenheid - frame	België is getroffen door een gewelddadige aanslag. Onze manier van leven ligt onder vuur. Juist in deze tijden moeten we vasthouden aan de centrale waarden die zo belangrijk zijn in onze open en democratische samenleving.
Creëren van angst - frame	De grenzen moeten dicht tegen terreur. Daarnaast moet werk worden gemaakt van teruggekeerde Syriëgangers.

	Oorzaak probleem	Toewijzen verantwoordelijkheid	Mogelijke oplossingen	Moreel oordeel
Bevorderen van eenheid - frame	<ol style="list-style-type: none"> 1. Geen verband tussen arrestatie Abdeslam en aanslagen. 2. Ervaring ooggetuige: "verdachte mannen in metrostation" 	Op een voorzichtige manier wordt verwezen naar Belgische, geradicaliseerde moslims. Mogelijk is de aanslag in naam van IS uitgevoerd.	Verhoging van patrouilles en dreigingsniveau , verscherpte grenscontroles en reisadvies om niet naar Brussel te gaan.	Oproep om kalmte en eenheid te bewaren. Belangrijk om krachten te bundelen en saamhorigheid te realiseren.
Creëren van angst - frame	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mogelijk verband tussen arrestatie Abdeslam en aanslagen. 2. Vermoedelijk een zelfmoordaanslag/bompakket. Er wordt gesproken van een terroristische aanslag. 	De schuld ligt bij alle teruggekeerde Syriëgangers.	Alle teruggekeerde Syriëgangers vastzetten en grenzen sluiten tegen terreur.	Vrees voor terreuraanslag is waarheid geworden. Bij een volgende aanslag is premier Rutte moreel medeverantwoordelijk ..

Bijlage 2: Publicaties online verslaggeving NOS

Titels publicaties (44)

08:22: Aanslag vliegveld Brussel, onduidelijkheid over aantal doden

08:30: Wereld staat stil bij slachtoffers van aanslagen in Brussel (steeds aangepast)

09:31: Officiële dodental terreuraanslagen Brussel nu op 30

09:52: Extra politie op grote Nederlandse treinstations

10:05: Bij de metro: ik zag mensen met verschroeide ledematen

10:05: Premier Rutte: geen concrete aanwijzingen aanslag in Nederland

10:17: Aanslagen Brussel: aandelenbeurzen in het rood

10:22: Oproep aan Belgen: blijf waar je bent

11:12: Ook Frankrijk neemt maatregelen na aanslagen

11:30: Wilders: grenzen dicht tegen terreur

11:47: Belgische premier: wat we vreesden is gebeurd

11:53: IS eist verantwoordelijkheid aanslagen Brussel op

12:33: Poederbrief bij NOS blijkt loos alarm

12:36: Belgische koning geschokt door aanslagen in Brussel

12:43: Buitenlandse Zaken: reis niet naar Brussel

13:41: Station Hoofddorp uren ontruimd wegens mogelijke dreiging

13:42: Tweede en Eerste Kamer staan stil bij aanslagen Brussel

13:46: 'Zulke aanslagen organiseer je niet in een paar dagen'

13:49: Terreur treft politieke hart van Europa

13:55: Kantoor Sanoma weer vrij na verdacht pakketje

13:59: Nationale terrorismelijst uitgebreid met negen namen

14:42: In beeld: ongeloof, angst en ravage bij terreur in Brussel

15:09: Politie verspreidt opsporingsbericht verdachte aanslag Zaventem

15:39: Op de luchthaven: paniek, paniek en nog eens paniek

16:02: Kamer debatteert donderdag over aanslagen Brussel

16:03: Franse minister: EK voetbal gaat gewoon door

17:11: NCTV: kans op aanslag Nederland blijft reëel

17:15: Nederlander onder gewonden bij aanslagen Zaventem

17:20: Vliegveld Zaventem blijft morgen dicht

17:34: 'Molenbeek is geen plaats van terreur, het is hier gekomen'

18:17: De dag dat spijkers en glas Brussel vol in het hart raken

18:55: Islamitische organisaties reageren met afschuw op aanslagen

19:05: IS-vlag en spijkerbom gevonden bij huiszoeking Brussel

19:23: Belgische koning: heel ons land draagt de pijn

19:47: Maastrichtse familie vreest voor leven kinderen na aanslagen

20:16: Station Amersfoort ontruimd na vondst pakketje

20:27: 3 explosies, zeker 30 doden en andere feiten van 'Brussel'

21:07: Stil protest tegen geweld in zwart, geel en rood

22:02: 'Aanslagen gevolg van arrestatie Salah Abdeslam'

22:15: Reizen naar Brussel mag weer, maar 'blijf alert'

22:26: Extra beveiliging bij The Passion in Amersfoort

22:34: De vijf belangrijkste video's over de aanslagen in Brussel

22:57: Nederland roept EU-ministers bijeen over aanslagen Brussel

23:07: Manneken Pis boos, bedroefd maar vooral over de zeik